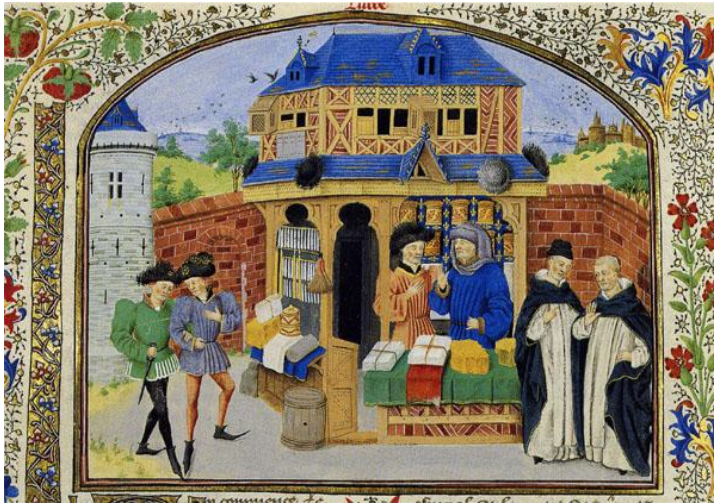

Powtórka z epok- ŚREDNIOWIECZE

<http://www.bn.org.pl/PSALTER2.htm>

Opracowanie: mgr Elżbieta Helińska
mgr Monika Bartoszewska

*Biblioteka Centrum Kształcenia
Ustawicznego Ekonomistów
w Chorzowie*

ŚREDNIOWIECZE W EUROPIE

Nazwa epoki ukuta została w XVI w. Otrzymała negatywny wymiar- wieki średnie to znaczy przeciętne, mało wartościowe, pomiędzy znakomitymi sąsiadami; antykiem i renesansem...

Początek średniowiecza IV/V wiek

- Upadek cesarstwa zachodniorzymskiego (476), który zapoczątkowuje epokę wieków średnich, a kończy starożytność.

Wczesne średniowiecze: V-IX wiek

- Wędrowki ludów
- Rozwój państwa Karola Wielkiego

Rozkwit: X-XIII wiek

- Powstanie państw w Europie
- Idea zjednoczonej Europy Ottona III
- Wyprawy krzyżowe
- Konflikt cesarstwa z papieżem
- Powstaje święta inkwizycja
- Działają zakony: krzyżacki, templariuszy

Schyłek: XIV-XV wiek

- Początki literatury narodowej

- Umacnianie się państw i władzy świeckiej
- Rozwój architektury gotyckiej
- Najazdy tatarów na Europę
- Rozłam w kościele katolickim

Koniec średniowiecza

We Włoszech zaczął następować najszybciej- bo już w XIV w. Włochy pierwsze weszły w renesans: ze względu na swoje położenie zaczęły rozwijać kontakty ze światem, handel, korzystać ze skutków odkryć geograficznych, nastąpiło tu znaczne ożywienie gospodarcze- a co za tym idzie: nowy światopogląd. W historii reszty Europy do średniowiecza wlicza się jeszcze wiek XV, a renesans obejmuje dopiero XVI w. daty zamykające średniowiecze, a rozpoczynające renesans:

1450- rok, w którym Gutenberg wynalazł druk.

1453- rok upadku Konstantynopola, metropolii zachodniego cesarstwa.

1492- rok odkrycia Ameryki przez Krzysztofa Kolumba.

ŚREDNIOWIECZE W POLSCE X-XV wiek

Początek średniowiecza X wiek:

- 966- chrzest Polski
- *Dagome iudex*- dokument zawierający nazwy polskie

Pierwszy okres XI-XII wiek

- 1025- koronacja Chrobrego
- *Kronika Thietmara*- kolejne nazwy polskie
- 1138- testament Krzywoustego (rozbięcie dzielnicowe)
- Bulla gnieźnieńska- zawiera 410 polskich słów!
- Kronika Galla Anonima (łac.)
- Dominacja łaciny
- Twórcy- cudzoziemcy
- Żywoty świętych, romanse rycerskie, dziejopisarstwo

Drugi okres XII-XIV

- 1226- krzyżacy w Polsce
- 1241- bitwa pod Legnicą
- *Księga Henrykowska*
- *Bogurodzica*
- *Kronika polska Wincentego Kadłubka* (łac.)
- 1362- Akademia Krakowska

- 1370- śmierć Kazimierza Wielkiego
- *Kazania świętokrzyskie*
- Nadal dominuje łacina
- Pierwsi polscy autorzy
- Rozwój kaznodziejstwa i poezji liturgicznej

Trzeci okres XV wiek

- 1410- bitwa pod Grunwaldem
- 1466- pokój w Toruniu
- *Roczniki Jana Długosza*
- Język polski w twórczości (obok łaciny)
- Indywidualni artyści (Długosz, Władysław z Gielniowa)
- Tematyka religijna, pieśni o śmierci, żywoty świętych.

Pięć wieków polskiego średniowiecza- tak obfitujące w zdarzenia historyczne- z punktu widzenia badacza literatury wydają się skromniejsze, więcej bowiem było w owych czasach bitew niż ksiąg. Jest to początek polskiej literatury- najpierw pojawiły się pojedyncze słowa, zdania, dopiero potem teksty.

CECHY ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPY

Uniwersalizm- jednolitość Europy: kultury, filozofii, języka różnych krajów. Łączyła Europejczyków wiara i wspólna władza duchowa- papież władający państwem kościelnym. Próbowano też ustanowić jedną, wspólną władzę świecką poprzez wskrzeszenie cesarstwa w postaci Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Cesarz miał być zwierzchnikiem innych władców. Językiem jednoczącym mieszkańców kontynentu była łacina, którą się posługiwano. W konsekwencji panował jednolity światopogląd, kultura oraz model nauczania. Jeden język, jedna nadrzędna władza świecka tworzą uniwersalizm Europy średniowiecznej.

Teocentryzm- hierarchia wartości epoki: Bóg w centrum – jako najwyższa władza, najwyższa wartość, ośrodek wszelkich działań. Według nauk św. Augustyna jedynym celem życia człowieka jest dojście do Boga, byt doczesny ma wyłącznie przygotowywać do przyszłego życia.

Dualizm świata- to dwoistość wartości, jaką widzieli ludzie średniowiecza. Wywodzi się z nauk Platona, a rozpropagował go św. Augustyn. Wszystko ma dwie strony- każda rzecz ma byt ziemski

(mało ważny) i duchowy (ideę)- ta jest prawdziwą wartością. Tak jak na Sądzie Ostatecznym jest strona potępionych i zbawionych,

piekło i niebo, kara i nagroda, tak na ziemi funkcjonuje: zło i dobro, grzech i cnota, ciemność i jasność. Nie ma barw pośrednich.

Magia i tajemniczość- zamięłowanie do liczb, znaków i symboli. Używano talizmanów, zaklęć i sztuk magicznych. Wierzono w możliwość kontaktu z Bogiem- stąd mistycyzm epoki.

Anonimowość autorów- była zjawiskiem zgodnym z duchem epoki. Do rzeczywistości ziemskiej nie przykładano przecież wagi- zatem sława i zasługi twórcy nie były istotne, ważne było dzieło a nie nazwisko autora.

GATUNKI LITERACKIE ŚREDNIOWIECZA

dramat- misterium, moralitet, dramat liturgiczny

liryka- liryka maryjna, liryka miłosna, wiersz średniowieczny

epika- epos rycerski, gesta, żywoty świętych, kroniki, kazania, apokryfy.

CECHY LITERATURY ŚREDNIOWIECZNEJ

Dwujęzyczność i uniwersalizm.

W Średniowieczu do najlepiej wykształconej warstwy społecznej należało duchowieństwo. Duchowni zatem tworzyli kulturę i wpływali na jej kształt. Dlatego większość dzieł tworzona była po łacinie (która była oficjalnym językiem liturgii kościelnej), co pomagało w ich odbiorze we wszystkich krajach. Z czasem zaczęły się kształtować języki narodowe. Dorobek literacki Średniowiecza był więc **dwujęzyczny** – powstałe wtedy teksty można podzielić na te napisane po łacinie i w językach narodowych.

Dydaktyzm.

Podstawowym celem literatury średniowiecznej było wychowywanie, budowanie ładu moralnego, potępienie zła i pokazywanie ideałów dobrego postępowania. W utworach często pokazywane są wzorce dobrego postępowania, tzw. **wzorce parenetyczne**. Wzorcami idealnych rycerzy byli: Tristan (*Dzieje Tristana i Izoldy*), Roland (*Pieśń o Rolandzie*), Lancelot czy król Artur (*Opowieści Okrągłego Stołu*).

Wzorcami świętych – św. Aleksy (*Legenda o świętym Aleksym*), św. Franciszek (*Kwiatki św. Franciszka*); ideał władcy (Bolesława Chrobrego) znajdziemy w *Kronice Galla Anonima*.

Dydaktyzm literatury średniowiecznej polegał także na tym, że często dostarczała konkretnych wskazówek określających, jak powinno wyglądać **życie codzienne**. Przykładem takiego utworu jest wiersz *Słoty (O zachowaniu się przy stole)*.

Alegoryczność

Ważną rolę w Średniowieczu odgrywało **alegoryczne** interpretowanie Pisma świętego, dzieł klasycznej literatury greckiej i rzymskiej oraz sztuki. Na czym polegała alegoryczność literatury Średniowiecza? Rzeczy widzialne, zmysłowe, traktowano wówczas jako znaki tego, co niewidzialne. Cały świat uważano za Bożą księgę, napisaną przez Stwórcę w jakimś tajemniczym alfabecie, wymagającym odczytania go. Pewne przedmioty, zwierzęta czy kolory miały konkretne znaczenia alegoryczne, raczej stałe, zakorzenione w kulturze. I tak np. biel oznaczała dziewictwo, czerwień – miłość, żółć – zdradę, drabina – drogę do nieba, lilia – czystość, lew, pychę, las – grzech pokusy świata. Alegorie obecne były zarówno w literaturze (dużo znajduje się ich w *Boskiej Komедii* Dantego i w *Opowieściach Okrągłego Stołu*), jak i w sztuce.

LEKTURY

- Wielki Testament.
- Dzieje Tristana i Izoldy.
- Pieśń o Rolandzie.
- Boska komedia

ZABYTKI JĘZYKA POLSKIEGO I ZABYTKI POLSKIEJ LITERATURY

Zabytki języka polskiego a literatury to co innego!

Słowa, zdania, wiersze utwory pisane po polsku w średniowieczu- to **zabytki języka polskiego**. Pozwalają zrekonstruować w pewnej mierze język średniowiecznych Polaków, a także śledzić rozwój polszczyzny.

Całe teksty napisane po polsku – **to już zabytki literackie**.

Czym się różnią zabytki języka od zabytków (arcydzieł) literatury polskiej? Zabytki literatury badamy nie tylko za względu na język, lecz także treść, kompozycję, przesłanie. Są zarazem zabytkiem języka- ale i całymi utworami literackimi, pokazują, jak kształtowały się początki polskiej literatury.

Zabytki języka

IX w.- *Geograf bawarski*,

X w.- *Dagome iudex*,

XI w.- *Kronika Thietmara*,

XII w.- *Bulla gnieźnieńska*- aż 410 wyrazów polskich!,

XIII w.- *Księga henrykowska*- pierwsze zdanie polskie! „Daj ać ja pobruszę, a ty poczywaj”, co oznacza „Daj, niech ja pokręcę żarna a ty odpocznij”

Zabytki literatury

XII w. – *Bogurodzica*- cały tekst (utwór w języku polskim),

XIV w.- *Kazania świętokrzyskie*, *Psalterze floriański*, modlitwy, zbiory Kazań po polsku,

XV w.- *Kazania gnieźnieńskie*, *Psalterz puławski*, *Biblia królowej Zofii*, utwory: *O zachowaniu się przy stole*, *Legenda o św. Aleksym*, *Lament świętokrzyski*.

ŚREDNIOWIECZNE TEMATY

Śmierć- podstawową cechą śmierci w średniowiecznym ujęciu jest jej egalitaryzm, czyli fakt, iż zrównuje stany i dotyczy wszystkich bez względu na majątek, płeć, urodę. Dlatego alegorią śmierci jest kościotrup- szkielet wspólny wszystkim ludziom, który jest główną postacią **danse macabre**.

Śmierć Rolanda to z kolei obraz heroiczny, ale też symbolicznie wyraża średniowieczną hierarchię wartości: życie doczesne jest niczym w porównaniu z pośmiertnym.

Pareneza

- Hagiografia (Złota legenda Jakuba de Voragine'a) wzory świętych
- Epika rycerska (Pieśń o Rolandzie, Opowieść Okrągłego Stołu, Pieśń o Cydzie)- ideał rycerza
- cykl arturiański i karoliński (chanson de geste, czyli pieśni o czynach Karola Wielkiego)- wzór władcy (Artur, Karol Wielki, Marek)

Literatura parenetyczna- pouczająca, konstruująca wzorce godne naśladowania; jest w średniowieczu ważną gałęzią literatury. Trzy główne wzorce to król, rycerz i asceta. Epoka wyznacza zestaw cech i kodeks postępowania dla każdego z ideałów- cechą wspólną jest pobożność, bo są to trzy realizacje życia zgodnego z wiarą.

Walka – *Pieśń o Rolandzie*- obraz walki z Saracenami, *Opowieść Okrągłego Stołu*- przygody rycerzy, *Pieśń o Gwilemie*- jednym z potomków rodu, przedstawia krwawą bitwę pod Larchamp. Temat walk, ich przebiegu, mistrzostwa rycerzy jest naturalnym tematem literatury rycerskiej. Niemało w niej okrucieństwa i realistycznych opisów.

Miłość- *Dzieje Tristana i Izoldy*, *Opowieść o królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu*, *Powieść Róży*, liryka miłosna

(prowansalska), model miłości dwornej, historia Abelarda i Heloizy- motyw miłości nauczyciela i uczennicy. Miłość w średniowiecznym ujęciu jest z reguły niespełniona, nieszczęśliwa, zakończona tragicznie. Jest też uczuciem platonicznym- autorzy nie eksponują jej zmysłowego charakteru. Jest to główny temat literatury rycerskiej.